

Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Mesleki Tükenmişlik Durumlarının Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi

Analysis of Occupational Burnout Status of Social Studies Teachers Considering Several Variables

Kubilay YAZICI* & Ebru AVCI**

Özet

Bu çalışmanın amacı; Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin mesleki tükenmişlik ve mesleki tükenmişliğin alt boyutları olan duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarı düzeylerini çeşitli değişkenler açısından incelemektir. Araştırmanın örneklemini Ankara ili ilköğretim okullarında görev yapan 204 Sosyal Bilgiler Öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırmada Ergin (1993) tarafından Türkçeye uyarlanan “Maslach Tükenmişlik Ölçeği” kullanılmıştır. Verilerin analizi için ölçeğe verilen cevaplara t-testi ve tek yönlü varyans analizi (F) uygulanmıştır. Araştırmanın sonucunda; Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin cinsiyetlerinin mesleki tükenmişliğin alt boyutları olan duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarıyı etkilemediği, mesleki kıdemlerinin mesleki tükenmişliğin alt boyutlarından olan duygusal tükenmeyi etkilediği, duyarsızlaşma ve kişisel başarıyı etkilemediği görülmektedir. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin manevi doyumlarının duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarıyı etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin mesleklerini isteyerek yapma durumları ile duygusal tükenme düzeyleri arasındaki fark mesleğini isteyerek yapmayanların lehine anlamlı bulunmuştur. Ayrıca Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin üstlerinden takdir görme durumları ile duygusal tükenme ve kişisel başarı alt boyutları arasındaki farkın anlamlı olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar sözcükler: Sosyal bilgiler öğretmenleri, mesleki tükenmişlik, duygusal tükenme, duyarsızlaşma, kişisel başarı.

Abstract

The purpose of the present study is to analyse the occupational burnout levels of the Social Studies teachers, and the levels of emotional exhaustion, depersonalization and personal accomplishment in terms of several variables. The sample of the survey consists of 204 Social Studies teachers who perform a duty in elementary schools in Ankara. In the survey “Maslach Burnout Inventory” which was adapted to Turkish by Ergin (1993) was put to use. T-test and one-way variance analysis (F) were applied to the answers given to the scale for the analysis of the data. As a result of the survey; It was found out that the gender of the teachers of Social Studies does not have any effect on emotional exhaustion, depersonalization and personal accomplishment that are the lower dimensions of the occupational burnout. It was inferred from the survey that the inward satisfaction of the teachers of Social Studies has effect on the emotional exhaustion, depersonalization and personal accomplishment. The correlation between the teachers of Social Studies attempt to carry out their occupation eagerly and their emotional exhaustion is identified in favour of those who do not perform their profession eagerly. In addition, it was found out that the correlation is significant between Social Studies teachers' expectation to receive appreciation from their senior and the lower dimensions of emotional exhaustion and personal accomplishment.

Keywords: Social studies teachers, occupational burnout, emotional exhaustion, depersonalization, personal accomplishment.

* Yrd. Doç. Dr., Niğde Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği A.B.D.

** Araş. Gör. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği A.B.D.

Giriş

Tükenmişliğin bir çeşidi olan mesleki tükenmişlik ve iş stresi modern çağın önemli bir fenomenidir (Borg ve Riding 1991; Maslach, Schaufeli, & Leiter, 2001) ve eğitim kurumlarında yaygın, ciddi bir problem olarak karşılaşılan bir olgu haline gelmiştir (Brock, 1999; Farber, 2000; Abel ve Sewell, 1999; Terzi ve Sağlam, 2008).

Terim olarak “tükenmişlik” ilk defa Freudenberger (1974) tarafından ileri sürülmüştür. Freudenberger’e göre tükenmişlik; bitkinlik ve başarısızlık duygularını sembolize eder (Brock, 1999: 281). Maslach ve Jackson (1986) ise tükenmişliği; fiziksel, duygusal ve zihinsel bitkinlik, kronik yorgunluk, acizlik, umutsuzluk, olumsuz kişilik gelişimi, diğer insanlara, yaşama ve mesleğe karşı olumsuz tutum geliştirme olarak tanımlamışlardır (Aktaran; Maslach, Schaufeli, & Leiter, 2001: 399). Austin’e (1981: 35) göre tükenmişlik; telafi edici rahatlama olmaksızın sürekli kronik stres birikmesinden kaynaklanmaktadır.

Maslach ve Jackson’a (1981) göre tükenmişlik üç faktörü içermektedir (Aktaranlar; Friedman, 2000: 596-597; Sarı, 2004: 292). Bu faktörler; a- Duygusal açıdan aşırı yüklenmişlik ve tükenmişlik olarak tanımlanan ‘*Duygusal Tükenmişlik*’, b- düşük yeterlik/yeterlilik ya da düşük başarı duygusu ve kişinin kendisini işle ilgili olarak olumsuz değerlendirme eğilimi olarak öğretmenler tarafından yaşanan ‘*Düşük Kişisel Başarı*’, c- iş hakkında olumsuz duygu ve tutumların oluşması olan ‘*Duyarsızlaşma*’ olarak ifade edilmektedir (Sarı, 2004: 292).

Eğitim alanındaki mesleki tükenmişliğe neden olan etkenler; kişisel ve çevresel (kurumsal) olarak iki başlık altında incelenebilir (Brissie vd., 1988: 106; Cordes ve Dougherty, 1993: 621; Brock, 1999: 282; Van Tonder ve Williams, 2009: 1). Bu bağlamda mesleki tükenmişlik; çevresel ve kişisel nedenlerle bir kişinin mesleki yeterliliklerini sergileyememe durumudur. Bu durum hem öğretmenleri hem de onların çalıştığı kurumları olumsuz yönde etkilemektedir. Öyle ki iş stresi ve tükenmişlik; öğretmenlerin normal alışkanlıklarının aksamasına, çalışma şevklerinin, yaratıcılıklarının, kendilerine karşı duydukları saygının azalmasına, motivasyonlarının eksilmesine, otokontrol kaybına neden olmaktadır. Kurumsal bazda ise, hizmet niteliğinin azalmasına, moral düşmesine, hayata, olaylara, kişilere ve işe karşı ilgisizliğe ve verimsizliğe yol açmaktadır. İşin en vahim olan kısmı ise bu durumun öğrencileri olumsuz yönde etkilemesidir (Yong ve Yue, 2007: 79).

Öğretmenlerin mesleki tükenmişliklerini etkileyen pek çok nedenden bahsedilebilir. Bu nedenlerden bazıları; aşırı iş yükü, ailesel ve yönetsel desteğin eksikliği, yetersiz ücretler, öğrenci ilgisinin

mahrumiyeti, öğrencilerin disiplinsiz davranışları, aşırı kalabalık sınıflar, mesleki açıdan yükselmenin zorluğu, iş algısındaki ihtilaflar, ekipman eksikliği, diğer okullardan istenmeyen nakiller, öğretmenlere ve işlerine yönelik kamuoyunda yapılan eleştiriler, hızlı bir şekilde değişen toplum için okul programlarının adaptasyonu ve hızlı müfredat değişimi, olarak ifade edilebilir (Kyriacou, 1989'den aktaran; Pedrabissi, Rolland ve Santinelloise, 1993; Borg ve Ridding, 1991; Abel ve Sewell, 1999; Weisberg ve Sagie, 1999; Tümkaya, 2007; Girgin, 1995, 2010).

Bu konuda yapılan çalışmalar anaokulundan, yüksek öğretime kadar farklı ülkelerde, tüm eğitim kademelerinde görev yapan öğretmenlerin tükenmişlik sendromu ile karşı karşıya kaldıkları sonucunu ortaya çıkarmaktadır (Dunham, 1980; Pedrabissi, Rolland ve Santinelloise, 1993; Schwarzer vd., 2000; Sarı, 2004; Kokkinos, 2007; Otero-López, & Mariño and Bolaño, 2008; Karademir vd., 2009; Van Tonder ve Williams, 2009; Ozan, 2009; Tümkaya, 2007; Tümkaya ve Türker, 2010; Otero-López, Bolaño, Mariño ve Pol, 2010).

Amaç

Bu araştırmanın amacı, ilköğretim okullarında görev yapan Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin mesleki tükenmişlik ve mesleki tükenmişliğin alt boyutları olan duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarı düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre değişip değişmediğini belirlemektir. Çalışmada bu amaca ulaşabilmek için şu sorulara cevap aranmıştır.

1. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin mesleki tükenmişlik (duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarı) düzeyleri ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
2. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin mesleki tükenmişlik (duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarı) düzeyleri ile mesleki kıdemleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
3. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin mesleki tükenmişlik (duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarı) düzeyleri ile mesleki açıdan manevi doyumları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
4. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin mesleki tükenmişlik (duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarı) düzeyleri ile mesleği isteyerek yapma durumları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
5. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin mesleki tükenmişlik (duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarı) düzeyleri ile üstlerinden takdir görme durumları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Yöntem

Bu çalışmada, ilköğretim okullarında görev yapan Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin tükenmişlik düzeylerini çeşitli değişkenler açısından ortaya koymayı amaçlayan tarama modeli kullanılmıştır. “Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu, var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır.” (Karasar, 2008:77).

Evren ve Örneklem

Araştırma evrenini; Ankara Büyükşehir Belediyesi sınırları içerisinde bulunan ilköğretim okullarında görev yapan Sosyal Bilgiler Öğretmenleri oluşturmaktadır.

Araştırmanın örneklemini ise, seçkisiz olmayan örnekleme yöntemlerinden amaçsal (amaçlı) örnekleme ile belirlenen ilköğretim okullarında görev yapan 204 Sosyal Bilgiler Öğretmeni oluşturmaktadır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada veri toplama aracı olarak Maslach tarafından geliştirilen ve Ergin (1993) tarafından Türkçeye uyarlanan “Maslach Tükenmişlik Ölçeği” kullanılmıştır. Bu ölçeğe ve analize ilişkin bilgiler aşağıda başlıklar altında ele alınmıştır.

a. Maslach Tükenmişlik Ölçeği

Bu çalışmada verilerin toplanmasında Kişisel Bilgi Formu ile Maslach tarafından geliştirilen ve Ergin (1993) tarafından Türkçeye uyarlanan “Maslach Tükenmişlik Ölçeği (Maslach Burnout Inventory)” kullanılmıştır. Bu ölçek tükenmişliği üç alt boyutta değerlendirmektedir. Birinci alt boyut olan “Duygusal Tükenme (Emotional Exhaustion)” boyutunda 9 madde, ikinci alt boyut olan “Duyarsızlaşma (Depersonalization)” boyutunda 5 madde ve üçüncü alt boyut olan “Kişisel Başarı (Personal Accomplishment)” boyutunda ise 8 madde yer almaktadır (Maslach ve Jackson, 1981a; Maslach ve Jackson, 1981b; aktaran; Çam, 1993).

Ergin (1993) tarafından Türkçeye uyarlanan “Maslach Tükenmişlik Ölçeği” doktorlar, hemşireler, öğretmenler, avukatlar, polisler ve memurlardan oluşan 235 kişilik bir grupla ön denemesi gerçekleştirilmiştir. Bu uygulamada elde edilen verilerin analizi sonucunda ölçekte bazı değişiklikler yapılmıştır. Ölçeğin özgün formundaki “hiçbir zaman, yılda birkaç kere, ayda bir, ayda birkaç kere, haftada bir, haftada birkaç kere, her gün” şeklinde yedi basamaklı cevap seçenekleri, Türkçe uyarlamasında “hiçbir zaman, çok nadir, bazen, çoğu zaman, her zaman” şeklinde beşli cevap seçenekleri olarak düzenlenmiştir. Sosyal Bilgiler Öğretmenleriyle yapılan bu çalışmada da beş seçenekli olan hali kullanılmıştır.

b. Maslach Tükenmişlik Ölçeği’ nin Puanlanması ve Yorumu

“Maslach Tükenmişlik Ölçeği” nde yapılan puanlama sonucunda toplam puan ve alt boyut puanları elde edilmektedir. Maslach Tükenmişlik Ölçeği’ ni oluşturan üç alt boyut puanları her madde için 0-4 puan arasında değerlendirilir. Puanlama ölçeğin her alt boyutu için ayrı ayrı yapılmaktadır. Duygusal Tükenme ve Duyarsızlaşma boyutları olumsuz, Kişisel Başarı boyutu ise olumlu maddelerden oluşmaktadır. Kişisel Başarı boyutundaki maddelerin ters yönde puanlanmaları gerekmektedir. Buna göre Duygusal Tükenme ve Duyarsızlaşma boyutlarını oluşturan maddeler; ” hiçbir zaman = 0, çok nadir = 1, bazen = 2, çoğu zaman = 3, her zaman = 4 “ şeklinde, Kişisel Başarı alt boyutunu oluşturan maddeler ise ters puanlama ile “ her zaman = 0, çoğu zaman = 1, bazen = 2, çok nadir = 3, hiçbir zaman = 4 “ şeklinde puanlanır. (Işıkhana, 2004: 141,142).

c. Maslach Tükenmişlik Ölçeği’nin Geçerlilik ve Güvenilirliğine İlişkin Bulgular

Maslach Tükenmişlik Ölçeği’nin açılımlayıcı faktör analizine uygun olup olmadığını anlamak amacıyla KMO ve Barlett testi yapılmıştır. Bu kapsamda KMO testi ölçüm sonucunun .60 ve daha üstü, Barlett küresellik testi sonucunun da istatistiksel olarak anlamlı olması gerekmektedir (Jeong 2004). Bu çalışma sonucunda KMO testi sonucu .838; Barlett küresellik testi ise (P<0.01 düzeyinde) anlamlı bulunmuş ve ölçeğe açılımlayıcı faktör analizi yapılabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Açılımlayıcı faktör analizinde maddelerin yer aldıkları faktördeki yük değerleri için sınır değer .50 olarak alınmış, faktörlerin kendileriyle yüksek ilişki veren maddeleri bulmak ve faktörleri daha kolay yorumlayabilmek için temel bileşenler analizi yöntemiyle (principle component analyses) dik döndürme tekniklerinden varimax tekniği kullanılmıştır. Mesleki Tükenmişlik Ölçeği’nin açılımlayıcı faktör analizine ilişkin bulgular Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1

Mesleki Tükenmişlik Ölçeğine İlişkin Faktör Analizi Sonuçları

Madde nu.	Faktör ortak varyansı	Faktör1 yük değeri	Döndürme sonrası yük değeri			Düzeltilmiş madde-toplam korelasyon	Cronbah alfa düzeyi
			Faktör1	Faktör2	Faktör3		
M1	,783	,698	,880				
M2	,761	,748	,856				
M3	,619	,689	,740				.869
M8	,742	,819	,787				
M13	,471	,657	,622				
M4	,542			,709			
M7	,521			,613			
M9	,379			,578			
M12	,459	,660		,520			.774
M17	,588	,584		,738			
M18	,498	,632		,632			
M21	,381	,548		,556			
M5	,342				,580		
M10	,701				,835		
M11	,664				,769		.705
M22	,366				,603		

Ölçeğin tamamına ilişkin Cronbach Alfa katsayısı .840 olarak bulunmuştur.

Maslach Tükenmişlik Ölçeği'ne yapılan faktör analizi sonucunda üç faktör elde edilmiştir. İlk faktör, ölçeğe ilişkin toplam varyansın %21,996'sını, ikinci faktör %18,655'ini, üçüncü faktör ise %14,453'ünü açıklamaktadır. Ölçeğin faktör boyutlarının toplamı ise ölçeğin %55.104'ünü açıklamaktadır.

Faktör döndürme sonrasında, ölçeğin aslı ile bu çalışmada elde edilen boyutlar aynıdır. Çalışma yapılan örnekleme herhangi bir faktörde yer almayan ya da .50 alt sınır değerinin altında kalan 6 madde (6, 14, 15, 16, 19, 20) ölçekten çıkarılmıştır. Birinci faktörünün (duygusal tükenmişlik) 5 maddeden, ikinci faktörünün (kişisel başarı) 7 maddeden, üçüncü faktörünün (duyarsızlaşma) ise 4 maddeden oluştuğu görülmektedir. Elde edilen sonuca göre ölçeğin geçerli olduğu söylenebilmektedir.

Ölçeğin güvenilirliğine ilişkin bulgular için Cronbach alfa katsayıları hesaplanmış ve ölçeğin tamamında .840; duygusal tükenmişlik alt boyutunda .869; kişisel başarı alt boyutunda .774 ve duyarsızlaşma alt boyutunda .705 katsayılarına ulaşılmıştır. Tezbaşaran (1997:47), Likert tipi bir ölçekte yeterli sayılabilecek bir

güvenilirlik katsayısının olabildiğince 1'e yakın olması gerektiğini ifade etmektedir. Bu sonuçlara göre ölçeğin güvenilirliğinin yüksek düzeyde olduğu söylenebilmektedir.

Bulgular

Bu bölümde araştırmanın alt amaçlarına yönelik olarak elde edilen bulgulara yer verilmektedir.

Tablo 2

Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Cinsiyetleri ile Tükenmişlik Düzeylerinin Karşılaştırılması

Boyut	Cinsiyet	n	\bar{X}	S	sd	t	p
DT	Kadın	113	1,18	,76	202	,147	,883
	Erkek	91	1,19	,84			
D	Kadın	113	1,00	,65	202	,904	,367
	Erkek	91	1,09	,71			
KB	Kadın	113	1,03	,50	202	,399	,690
	Erkek	91	1,06	,55			

Tablo 2 incelendiğinde, Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin cinsiyetleri ile duygusal tükenme [$t_{(202)}=.147$ p >.05], duyarsızlaşma [$t_{(202)}=.904$ p>.05], kişisel başarı [$t_{(202)}=.399$ p>.05] alt boyutları arasındaki fark anlamlı bulunmamıştır. Elde edilen

bulgulara göre Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin cinsiyetlerinin duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarı düzeylerinin birer belirleyicisi olmadığı görülmektedir.

Tablo 3

Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Mesleki Kıdemleri ile Tükenmişlik Düzeylerinin Karşılaştırılması

Boyut	Mesleki kıdem	n	\bar{X}	S	sd	F	p
DT	0-5 (1)	29	,86	,74	4-199	2,390	,052
	6-10 (2)	58	1,11	,73			
	11-15 (3)	52	1,22	,81			
	16-20 (4)	38	1,35	,87			
	21-25 + (5)	27	1,40	,74			
D	0-5 (1)	29	,98	,62	4-199	,112	,978
	6-10 (2)	58	1,03	,64			
	11-15 (3)	52	1,09	,70			
	16-20 (4)	38	1,05	,67			
	21-25 + (5)	27	1,04	,79			
KB	0-5 (1)	29	1,09	,44	4-199	,484	,748
	6-10 (2)	58	1,06	,58			
	11-15 (3)	52	,96	,56			
	16-20 (4)	38	1,08	,49			
	21-25 + (5)	27	1,07	,45			

Tablo 3 incelendiğinde, Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin mesleki kıdemleri ile duygusal tükenme [$F_{(4,199)}=2,390$ p <.05] düzeyleri arasındaki fark anlamlı bulunmuştur. Ortalamalara göre mesleki kıdem arttıkça duygusal tükenmişlik de artmaktadır. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin mesleki kıdemleri ile duyarsızlaşma [$F_{(4,199)}=.112$ p>.05], kişisel başarı [$t_{(4,199)}=.484$ p>.05] alt boyutları arasındaki fark anlamlı bulunmamıştır.

Tablo 4

Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Manevi Doyumları ile Tükenmişlik Düzeylerinin Karşılaştırılması

Boyut	Manevi doyum	n	\bar{X}	S	sd	F	p	Farkın kaynağı (Scheffe)
DT	Az (1)	24	1,63	1,19	2-201	20,612	,000	1-3
	Orta (2)	91	1,42	,64				2-3
	Çok (3)	89	,82	,64				
D	Az (1)	24	1,66	,53	2-201	14,070	,000	1-2
	Orta (2)	91	1,04	,63				1-3
	Çok (3)	89	,88	,67				
KB	Az (1)	24	1,09	,79	2-201	6,063	,003	2-3
	Orta (2)	91	1,17	,45				
	Çok (3)	89	,91	,47				

Tablo 4 incelendiğinde, sosyal bilgiler öğretmenlerin manevi doyumları ile duygusal tükenme [$F_{(2-201)}=20,612$ $p < .05$], duyarsızlaşma [$F_{(2-201)}=14,070$ $p < .05$], kişisel başarı [$F_{(2-201)}=6,063$ $p < .05$] düzeyleri arasındaki fark anlamlı bulunmuştur.

Farkın kaynağını tespit etmek amacıyla yapılan Scheffe testinde duygusal tükenme alt boyutunda manevi doyum düzeyi çok olanlarla, az ve orta düzeyde olanlar arasında anlamlı fark bulunmuştur. Ortalamaları incelendiğinde manevi doyum düzeyi arttıkça duygusal

tükenmişlik düzeyi azalmaktadır. Duyarsızlaşma alt boyutunda manevi doyum düzeyi az olanlarla orta ve çok olanlar arasında anlamlı fark bulunmuştur. Ortalamalar incelendiğinde manevi doyum azaldıkça duyarsızlaşma artmaktadır. Kişisel başarı alt boyutunda manevi doyum düzeyi orta düzeyde olanlarla çok düzeyde olanlar arasında anlamlı fark bulunmuştur. Ortalamalar incelendiğinde manevi doyum düzeyi orta olanların kişisel başarı düzeyinin çok olanlara oranla yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 5

Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Mesleklerini İsteyerek Yapma Durumları ile Tükenmişlik Düzeylerinin Karşılaştırılması

Boyut	İsteme	n	\bar{X}	S	sd	t	p
DT	Evet	183	1,10	,72	202	4,479	,000
	Hayır	21	1,89	1,01			
D	Evet	183	1,02	,68	202	1,572	,118
	Hayır	21	1,26	,66			
KB	Evet	183	1,03	,51	202	1,307	,193
	Hayır	21	1,18	,61			

Tablo 5 incelendiğinde, Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin mesleklerini isteyerek yapma durumları ile duygusal tükenme düzeyleri [$t_{(202)}=4,479$ $p < .05$] arasındaki fark mesleğini isteyerek yapmayanların lehine anlamlı bulunmuştur. Duyarsızlaşma [$t_{(202)}=1,572$ $p > .05$] ve kişisel başarı [$t_{(202)}=1,307$ $p > .05$] alt boyutlarında mesleği isteyerek yapmaları arasında fark anlamlı bulunmamaktadır.

Tablo 6

Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Üstlerinden Takdir Görme Durumları ile Tükenmişlik Düzeylerinin Karşılaştırılması

Boyut	İsteme	n	\bar{X}	S	Sd	t	p
DT	Evet	134	,9940	,74	202	5,020	,000
	Hayır	70	1,55	,76			
D	Evet	134	1,03	,68	202	,435	,664
	Hayır	70	1,07	,67			
KB	Evet	134	,96	,52	202	3,264	,001
	Hayır	70	1,20	,47			

Tablo 6 incelendiğinde, Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin üstlerinden takdir görme durumları ile duygusal tükenme [$t_{(202)}=5,020$ $p < .05$] ve kişisel başarı [$t_{(202)}=3,264$ $p < .05$] alt boyutları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur. Bu alt boyutlarda üstlerinden takdir görmeyenlerin duygusal tükenme ve kişisel başarı düzeylerinin daha çok olduğu görülmektedir. Duyarsızlaşma [$t_{(202)}=,435$ $p > .05$] alt boyutunda ise fark anlamlı bulunmamıştır.

Sonuç ve Tartışma

Öğretmenlik mesleği sürekli olarak kendisini yenileyen ve çalışma azmini yitirmeyen öğretmenlerin varlığına ihtiyaç duymaktadır. Ancak gerek kişisel gerekse çevresel faktörler nedeniyle tükenmişlik sendromu yaşayan öğretmenlerin öğrencilerine, dolayısıyla da topluma olumlu katkıda bulunmaları zordur. Tükenmişlik sendromuna yakalanan öğretmenlerin geçim sıkıntısı nedeniyle işlerine devam etmeleri ve bu salgın hastalıkla mücadele edilmemesi, eğitim sistemlerinde üzerine gidilmeyen, sürekli devam eden bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

Araştırmanın birinci alt probleminde Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin cinsiyetleri ile mesleki tükenmişliğin alt boyutları olan duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarı arasındaki anlamlı ilişkiye bakılmıştır. Bulgulara göre Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin cinsiyetlerinin mesleki tükenmişliğin alt boyutları olan duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarıyı etkilemediği görülmektedir. Bu konuda yapılan diğer araştırmalarda da cinsiyet faktörünün mesleki tükenmişliği etkilemediği (Çokluk 1999, Dolunay 2001, Gündüz 2004) sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca ikinci alt probleme ilişkin bulgularda Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin mesleki kıdemlerinin mesleki tükenmişliğin alt boyutlarından olan duygusal tükenmeyi etkilediği, duyarsızlaşma ve kişisel başarıyı etkilemediği görülmektedir. Mesleki kıdem arttıkça duygusal tükenmişlik de artmaktadır. Alandaki birçok araştırmada da mesleki kıdemle mesleki tükenmişliği

etkilediği ifade edilmektedir (Ergin 1993, Torun 1995, Tümkaya 1996, Sucuoğlu, Kuloğlu-Aksaz 1996, Gündüz 2004).

Araştırmanın üçüncü alt probleminde Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin tükenmişlik düzeylerinin manevi doyumlarına göre anlamlı ölçüde farklılaşp farklılaşmadığı incelenmiştir. Araştırmanın bulgularına göre Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin manevi doyumlarının duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarıyı etkilediği görülmektedir. Manevi doyum düzeyi arttıkça duygusal tükenmişlik düzeyi azalmaktadır. Duyarsızlaşma alt boyutunda manevi doyum düzeyi az olanlarla orta ve çok olanlar arasında anlamlı fark bulunmuştur. Manevi doyum azaldıkça duyarsızlaşma artmaktadır. Kişisel başarı alt boyutunda manevi doyum düzeyi orta düzeyde olanlarla çok düzeyde olanlar arasında anlamlı fark bulunmuştur. Manevi doyum düzeyi orta olanların kişisel başarı düzeyinin çok olanlara oranla yüksek olduğu görülmektedir. Cemaloğlu ve Şahin'in (2007) çalışmasında manevi doyum ve tükenmişlik düzeyi arasındaki ilişki anlamlıdır. Öğretmenlerin manevi doyumları azaldıkça tükenmişlik düzeyleri artmaktadır.

Bu araştırmanın diğer alt probleminde öğretmenlerin mesleklerini isteyerek yapma durumlarının tükenmişlik düzeylerini etkilemekte olup olmadığı incelenmiştir. Araştırmanın bulgularına göre Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin mesleklerini isteyerek yapma durumları ile duygusal tükenme düzeyleri arasındaki fark mesleğini isteyerek yapmayanların lehine anlamlı bulunmuştur. Duyarsızlaşma ve kişisel başarı alt boyutlarında mesleği isteyerek yapmaları arasında fark anlamlı bulunmamaktadır. Cemaloğlu ve Şahin'in (2007) çalışmasında öğretmenlerin mesleklerini isteyerek yapma durumları ile duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarı alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Araştırmanın son alt probleminde ise öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin üstlerinden takdir görme durumlarına göre farklılaşp

farklılaşmadığı incelenmiştir. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin üstlerinden takdir görme durumları ile duygusal tükenme ve kişisel başarı alt boyutları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur. Bu alt boyutlarda üstlerinden takdir görmeyenlerin duygusal tükenme ve kişisel başarı düzeylerinin daha çok olduğu görülmektedir. Duyarsızlaşma alt boyutunda ise anlamlı fark bulunamamıştır. Cemaloğlu ve Şahin'in (2007) çalışmasında öğretmenlerin üstlerinden takdir görme durumları ile duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarı alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki vardır. Dolunay'ın (2001) çalışmasında ise üstlerinden takdir görme durumu ile tükenmişlik düzeyinin Kişisel Başarı boyutu ile ilişkili bulunmuştur.

Gerek bu araştırma sonuçları gerekse de bu konuda yapılan diğer araştırmalar mesleki tükenmişliğin meslek hayatını olumsuz yönde etkilediği gerçeğini göz önüne sermektedir. Bu araştırmada Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin mesleki tükenmişlik durumları incelenmiştir. Yapılacak diğer çalışmalarda tükenmişliğe neden olabilecek alana özgü nedenler varsa bu nedenlerin tespit edilmesi ve elde edilecek bulgulara göre tükenmişlik seviyesini azaltıcı önlemler alınması gerekmektedir.

Kaynakça

- Abel, M., & Sewell, J. (1999). Stress and burnout in rural and urban secondary school teachers. *Journal of Educational Research*, 92(5), 287-293.
- Austin, D. A. (1981). The teacher burnout issue. *Journal of Physical Education, Recreation & Dance*, 52(9), 35-36.
- Borg, M.G., & Riding, R.J. (1991). Occupational stress and job satisfaction in teaching. *British Education Research Journal*, (17), 263-281.
- Brissie, J. S., Hoover-Dempsey, K.V., & Bassler, O. C. (1988). Individual, situational contributors to teacher burnout. *Journal of Educational Research*, 82(2), 106-112.
- Brock, B. (1999). Perceptions of teacher burnout in catholic schools. *Catholic Education: A Journal Inquiry and Practice*, 2(3), 281-294.
- Cemaloğlu, N. ve Şahin, E. D. (2007). Öğretmenlerin mesleki tükenmişlik düzeylerinin farklı değişkenlere göre incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 15(2), 465-484.
- Cordes, C., & Dougherty, T. (1993). A Review and an integration of research on job burnout. *Academy of Management Review*, 18(4), 621-656.
- Çam, O. (1993). Tükenmişlik envanterinin geçerlik ve güvenilirliğinin araştırılması. R. Bayraktar ve İ. Dağ (Edt.) VII. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları Ankara: VII. Ulusal Psikoloji Kongresi Düzenleme Kurulu ve Türk Psikologlar Derneği Yayını.
- Çokluk, Ö. (1999). *Zihinsel ve işitme engelliler okulunda görev yapan yönetici ve öğretmenlerde tükenmişliğin kestirilmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Dolunay, A. B. (2001). *Keçiören ilçesi genel liseler ve teknik-ticaret-meslek liselerinde görevli öğretmenlerde tükenmişlik durumu araştırması* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Dunham, J. (1980). An explanatory comparative study of staff stress in English and German comprehensive schools. *Educational Review*, 32, 11-20.
- Ergin, C. (1993). Doktor ve hemşirelerde tükenmişlik ve maslach tükenmişlik ölçeğinin uyarlanması. R. Bayraktar ve İ. Dağ (Edit.) VII. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları, Ankara: VII. Ulusal Psikoloji Kongresi Düzenleme Kurulu ve Türk Psikologlar Derneği Yayını.
- Farber, B.A. (2000). Treatment strategies for different types of teacher burnout. *Psychotherapy in Practice*, 56(5), 675-689.
- Friedman, I. A. (2000). Burnout in teachers shattered dreams of impeccable professional performance. *Psychotherapy in Practice*, 56(5), 595-606.
- Girgin, G. (1995). *İlkokul öğretmenlerinde meslekten tükenmişliğin gelişimini etkileyen değişkenlerin analizi ve bir model önerisi* (Yayınlanmamış doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Girgin, G. (2010). Öğretmenlerde tükenmişliğe etki eden faktörlerin araştırılması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(32), 32-48.
- Gündüz, B. (2004). *Öğretmenlerde tükenmişliğin akilci olmayan inançlar ve bazı mesleki değişkenlere göre yordanması* (Yayınlanmamış doktora tezi). Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Işıksan, V. (2004). *Çalışma hayatında stres ve başa çıkma yolları* (1. Baskı). Ankara: Sandal.
- Jeong, J. (2004). *Analysis of the factors and the roles of HRD in organizational learning styles as identified by key informants at selected corporations in the Republic of Korea* (Unpublished PhD Thesis). USA: Texas A&M University. Major Subject: Educational Human Resource Development.
- Karademir, T., Çoban, B., Kafkas, M.E., Mendeş, B. ve Acak, M. (2009). Beden eğitimi öğretmenlerinin tükenmişlik durumlarının bazı değişkenler ile değerlendirilmesi. *e-Journal of New World Sciences Academy*, 4(3), 179-197.
- Karasar, N. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel.
- Kokkinos, C. M. (2007). Job stressors, personality and burnout in primary school teachers. *British Journal of Educational Psychology*, 77, 229-243.

- Maslach, C., & Jackson, S. E. (1981). The measurement of experienced burnout. *Journal of Occupational Behavior*, 2(1), 99-113.
- Maslach, C., Schaufeli, W.B., & Leiter, M.P. (2001). Job burnout. *Annual Review of Psychology*, 52, 397-422.
- Otero López, J. M., Bolaño, C.C., Mariño, M. J. S., & Pol, E.V. (2010). Exploring stress, burnout, and job dissatisfaction in secondary school teachers. *International Journal of Psychology and Psychological Therapy*, 10(1), 107-123.
- Otero-López, J. M., Mariño, M. J. S., & Bolaño, C. C. (2008). An integrating approach to the study of burnout in university professors. *Psicothema*, 20(4), 766-772.
- Ozan, M.B. (2009). A study on primary school teacher burnout levels: The Northern Cyprus Case. *Education*, 129(4), 692-703.
- Pedrabissi, L., Rolland, J. P., & Santinelloise, M. (1993). Stress and burnout among teachers in Italy and France. *The Journal of Psychology*, 127(5), 529-535.
- Sarı, H. (2004). An analysis of burnout and job satisfaction among Turkish special school headteachers and teachers, and the factors effecting their burnout and job satisfaction. *Educational Studies*, 30(3), 291-306.
- Schwarzer, R., Schmitz, G.S., & Tang, C. (2000). Teacher burnout in Hong Kong and Germany: A cross-cultural validation of the Maslach burnout inventory. *Anxiety, Stress and Coping*, 13, 309-326.
- Sucuoğlu, B. ve Kuloğlu-Aksaz, N. (1996). Özürlü çocuklarla çalışan öğretmenlerde tükenmişliğin değerlendirilmesi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 10(36), 44-60.
- Terzi, Y. ve Sağlam, V. (2008). Araştırma görevlilerinin mesleki tükenmişlik durumu. *e-Journal of New World Sciences Academy*, 3(1), 52-58.
- Tezbaşaran, A. A. (1997). *Likert tipi ölçek geliştirme kılavuzu* (2. Baskı). Ankara: Türk Psikologlar Derneği.
- Torun, A. (1995). *Tükenmişlik, aile yapısı ve sosyal destek ilişkileri üzerine bir inceleme* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Tümkaya, S. (1996). *Öğretmenlerdeki tükenmişlik görülen psikolojik belirtiler ve başa çıkma davranışları* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Tümkaya, S. (2007). Burnout and humor relationship among university lecturers. *Humor*, 20(1), 73-92.
- Tümkaya, S. ve Türker, P. (2010). İlköğretim 1. kademe öğretmenlerinde algılanan problem davranış düzeyleri ve bazı sosyo demografik değişkenlere göre tükenmişliğin incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(38), 92-109.
- Van Tonder, C., & Williams, C. (2009). Exploring the origins of burnout among secondary educators. *Journal of Industrial Psychology*, 35(1), 1-15.
- Weisberg, J. and Sagie, A. (1999). Teachers' physical, mental, and emotional burnout: Impact on intention to quit. *The Journal of Psychology*, 133(3), 333-339.
- Yong, Z., & Yue, Y. (2007). Causes for burnout among secondary and elementary school teachers and preventive strategies. *Chinese Education and Society*, 40(5), 78-85.